

5. ODLIŠNÉ CENTRUM

Carol Paddenová, Tom Humphries

Náš společný přítel Howard jednou řekl, že dokud nezačal chodit do školy, netušil, že je neslyšící. Jeho výrok ukazuje, že významy NESLYŠÍCÍ a "neslyšící" přinejmenším nejsou totožné. NESLYŠÍCÍ označuje skupinu a vztah k ní, "neslyšící" neschopnost mluvit a slyšet. Při rozmluvě s jinou přítelkyní jsme začali chápat, že za zdánlivě jednoznačnými pojmy "neslyšící" a NESLYŠÍCÍ leží celé světy významů, které dosud nebyly uspokojivě popsány.

Hovořili jsme o tom, zda jedna známá může používat telefon. Přítelkyně odpověděla, že nemůže, protože je LEHCE NEDOSLYCHAVÁ. Rozuměli jsme tomu tak, že tím chce říct, že slyší jen trochu, tedy ne natolik, aby mohla telefon používat.

Jiný neslyšící přítel vyprávěl o ženě, kterou jsme neznali, a dodal, že tato žena má mnoho vlastností charakteristických pro člověka, který slyší dobře, protože je TĚŽCE NEDOSLYCHAVÁ. A dodal, že dokonce řídí svou firmu telefonem.

Tehdy nám jejich pojmové kvalifikace vůbec nepřipadaly divné, ani jsme neuvažovali o tom, že tyto pojmy z ASL, pokud se doslova přeloží do angličtiny, znamenají pravý opak. V komunikaci s přáteli jsme při znakování neoznačovali výrazem LEHCE NEDOSLYCHAVÝ člověka, jehož sluch je poškozen jen částečně, a výrazem TĚŽCE NEDOSLYCHAVÝ člověka, který slyší hodně špatně, ale užívali jsme tyto znaky ve významu přesně opačném.

Uvědomili jsme si to však až mnohem později, když se nás Dan, jeden ze starších členů naší komunity, zeptal, jestli víme, že někteří neslyšící používají znaky LEHCE NEDOSLYCHAVÝ a TĚŽCE NEDOSLYCHAVÝ nesprávně. Řekl, že to je jedna z "chyb", které neslyšící dělají proto, že neumějí dobře anglicky. Jeho vysvětlení nás nepřekvapilo; tehdy bychom pravděpodobně uvažovali stejně. Neslyšící nemohou mluvený jazyk slyšet, a proto se ho těžko učí. V tomto případě šlo pouze o opačné pochopení významů a podle Dana stačilo neslyšící na takové nesprávné použití znaků upozornit.

Pokud to ale skutečně byly chyby, naskýtala se otázka, proč tyto znaky užívá špatně tolik neslyšících, a to včetně těch, kteří umějí dobře anglicky. Třeba vůbec nešlo o chyby, ale jen o odlišné významy. Znaky ASL sice bývají chápány jako přímé ekvivalenty slov, ale ve skutečnosti jsou na nich nezávislé. Významy znaků a jejich slovních ekvivalentů se mohou překrývat, znaky nejsou jen kódovaná anglická slova. Požádali jsme tedy Dana, aby významy uvedených znaků popsal nezávisle na anglických slovech, která se obvykle jako jejich ekvivalenty užívají.

Dan měl už ale připravený další argument. Ne všichni neslyšící používají uvedené pojmy "špatně". Tyto pojmy se užívají také "správně", tedy ve shodě

s angličtinou. Všimli jsme si, že mnoho neslyšících označuje spojením znaků LEHCE NEDOSLYŠAVÝ člověka, který slyší docela dobře, a spojením znaků TĚŽCE NEDOSLYŠAVÝ toho, kdo slyší špatně? Jak tohle dokážeme vysvětlit?

V situaci, kdy se užívají dva protikladné významy, bylo podle Dana třeba stanovit "správný" význam pojmu NEDOSLYŠAVÝ. A za ten považoval význam, který má tento pojem v angličtině. Druhá možnost byla podle něj prostě nesprávná a na tom nedokázaly žádné naše argumenty nic změnit. Byl přesvědčen, že musí existovat jedna oficiální varianta a všechny ostatní jsou prostě nesprávné.

Vodítko pro vysvětlení obou pojmů nám poskytl následující příběh. Při fotbalovém zápase mezi dvěma školami pro neslyšící si náš přítel všiml, že členové domácího mužstva označují soupeře znakem SLYŠÍCÍ. Přestože jméno hostujícího týmu bylo uvedeno na výsledkové tabuli, domácí jako by "zapomněli", že jejich soupeři jsou také neslyšící. Smáli jsme se tomu, ale pak jsme si uvědomili, že tato "chyba" je pro pochopení pojmu SLYŠÍCÍ klíčová: SLYŠÍCÍ znamená, být protikladem toho, co jsme my.

Oficiálním anglickým ekvivalentem znaku SLYŠÍCÍ je "ten, kdo slyší". V ASL je však tento znak zajímavým způsobem spojen se znaky NESLYŠÍCÍ a NEDOSLYŠAVÝ. Stejně jako v angličtině označuje i v ASL NEDOSLYŠAVÝ jistou odchylku od normálu. Ten, kdo je jen LEHCE NEDOSLYŠAVÝ, má menší odchylku než ten, kdo je TĚŽCE NEDOSLYŠAVÝ. V tomto smyslu se ASL s angličtinou sobě navzájem podobají, přesto však mají tyto pojmy v ASL opačný význam než v angličtině. Důvod je zřejmý: Pro neslyšící je totiž největší odchylkou SLYŠÍCÍ.

A zde jsme u jádra věci: je třeba vycházet z odlišného centra, z opačného bodu, jenž je nám východiskem, z něhož odchylky sledujeme. Středobodem, z něhož se vychází, není SLYŠÍCÍ, nýbrž NESLYŠÍCÍ. LEHCE NEDOSLYŠAVÝ pak z hlediska NESLYŠÍCÍHO představuje jen malou odchylku, a proto označuje člověka, který slyší jen málo. TĚŽCE NEDOSLYŠAVÝ se naopak od středobodu odchyluje dosti značně, a je to tedy ten, kdo slyší celkem dobře.

Jakmile se nám podařilo najít toto vysvětlení, začali jsme sledovat, jak se oba pojmy užívají. Stejně jako my ani mnoho našich přátel neužívalo pouze jeden význam, ale střídali oba významy podle kontextu a situace. Toto střídání nikdy nevyznívalo nijak podivně ani nikoho nemátlo, naopak působilo normálně a dalo se očekávat, prováděli jsme je zcela nevědomky. Dříve by nás nebylo nikdy napadlo o užívání obou pojmů přemýšlet, upozornil nás na ně až teprve náš přítel.

Uvedené definice znaků NESLYŠÍCÍ a NEDOSLYŠAVÝ nepředstavují nijak zvláštní či ojedinělý případ. Odhalují mnohem širší svět významů s jistými konvencemi pro vyjádření vztahu mezi podmínkami a identitou.

V tomto světě významů - ve srovnání se světem angličtiny a světy jiných jazyků - dochází k odlišnému nasměrování z odlišného centra.

*

Z rozhovorů s přáteli a kolegy jsme věděli, že uvedený příklad označení a definice společně s mnoha jinými, jimiž neslyšící označují ostatní i sebe navzájem, dohromady tvoří oblast, jež skýtá hojné možnosti pro výzkum. Často se však přehlíží a dává se přednost "oficiálním" či doslovným anglickým významům. Když jsme na této knize začali pracovat, lidé se nás ptali, o kom budeme psát. Jeden přítel se nás zeptal, jestli budeme psát o našich přátelích z práce nebo jestli se budeme zabývat také "průměrnými neslyšícími". Připomněl nám, že existuje mnoho "průměrných neslyšících" a že bychom neměli psát jen o těch "výjimečných". Ne všichni neslyšící jsou jako my a on chtěl, abychom se zabývali také problémy těch, kteří se stali obětí špatného vzdělávání.

Jiný přítel se nás vyptával, zda budeme psát také o "podomních obchodnících", o obchodních cestujících, kteří se živí nabízením suvenýrů a kartiček s prstovou abecedou výměnou za dary a dobrovolné příspěvky. S ironií v hlase se zeptal, zda bude naše kniha pouze o "čestných a pracovitých neslyšících", či o všech neslyšících včetně těch méně příjemných typů. Další přítel navrhoval, abychom napsali knihu, která tím, že se zaměří na "inteligentní neslyšící", bude "slyšící většinu" sloužit za "vzor".

Každé takové doporučení a označení ukazuje, že uvnitř centrální kategorie NESLYŠÍCÍ existují různé skupiny. Všechna nám pak odhalují zřídka popisovaný svět významů užívaných lidmi, kteří se označují jako NESLYŠÍCÍ. Jak jsme začali různé kategorie od sebe odlišovat, nezaměřovali jsme se příliš na to, kdo do jaké kategorie patří, ale spíše na to, jak se které kategorie používá jako způsobu sebereflexe i hovoru o vztazích s ostatními lidmi.

Setkali jsme se také s označeními, kterých se neužívalo pro pojmenování lidské průměrnosti, ale vyjadřovala příslušnost k jisté skupině, která má nižší status - vyjadřovala přehlíživý postoj. Kdybychom se rozhodli některé způsoby označování, které neslyšící používají, ať už jsou výsměšná a zlomyslná, či pochvalná a uctívá, ignorovat, vytvořili bychom jednak příliš romantický obraz, ale hlavně by to náš popis výrazně ochudilo. Každé označení, jakkoli se zdá bezvýznamné nebo tvrdé, nám pomůže pochopit, v co daná skupina věří nebo čeho se obává.

Začali jsme zdánlivě nejzřetelnější distinkcí, označením NESLYŠÍCÍ a SLYŠÍCÍ. Co znamená označení NESLYŠÍCÍ? Je to především pojmenování, kterým neslyšící oficiálně označují sami sebe. Pojem "neslyšící" striktně používají ve svých názvech organizace neslyšících, například Americká atletická asociace neslyšících (American Athletic Association of the Deaf), Národní vzájemně podpůrná společnost neslyšících (National Fraternal Society of the Deaf) a Národní asociace neslyšících (National Association of the Deaf - NAD).

Tyto oficiální názvy jsou v kontrastu s názvy organizací pro dospělé, kteří ztratili sluch v pozdějším věku, zakládaných v poslední době: např. Svěpomocná organizace pro nedoslýchavé (Self-Help for the Hard of Hearing - SHHH). Přestože jejich členy jsou také neslyšící, její společenský a politický program je výrazně odlišný. Zmíněné rozdíly jsou dobře patrné na programech nedávných národních konferencí obou organizací: NAD má pravidelně na programu semináře znakového jazyka, aktivity za zlepšení image neslyšících lidí v médiích a schůze týkající se zlepšení činnosti místních organizací sociální pomoci "neslyšících, neslyšícími a pro neslyšící". SHHH naproti tomu nabízí semináře o nových nadějných způsobech léčení sluchových vad, semináře zaměřené na zlepšení odezírání a na praktické používání kompenzačních pomůcek, například zesilovače. Přestože se v současné době objevilo mnoho návrhů, aby se pro neslyšící i lidi s poruchami sluchu používalo označení "lidé se sluchovou vadou", neslyšící se stále raději nazývají NESLYŠÍCÍ.

Jednou jsme se v sanfranciském metru náhodou potkali s jedním neslyšícím a toto setkání nám prozradilo něco o tom, co NESLYŠÍCÍ není. Vyměnili jsme si s ním pozdravy a zeptali se ho, zda pracuje v San Francisku a zda jezdí rád metrem. Ano, metrem jezdí rád, protože využívá slevy pro "postižené", a tak je dojíždění do práce levnější, než kdyby jezdil autem. Pak ale rychle dodal: "Ale tu slevu pro postižené nemám rád". Chápavě jsme přikýkli a on pokračoval: "Ale oni mi ji nabídli a podívejte, kolik ušetřím." Blahopřáli jsme mu, že tak efektivně využívá poskytovaných výhod, ale viděli jsme jeho rozpaky a pochopili jsme, že "postižený" je pro něho označení určené pro nevidomé nebo fyzicky hendikepovaným, ale ne pro neslyšící.

Historicky vzato, označení "postižený" se na neslyšící skutečně nevztahuje. Jejich cíle jsou odlišné. Když neslyšící hovoří o své hluchotě, užívají pojmy, jež mají úzký vztah k jejich jazyku, minulosti a společenství. Mají trvalý zájem na zachování svého jazyka, na tvorbě plánů a realizaci vzdělávání neslyšících dětí a na zachování svých společenských a politických organizací. Moderní rétorika "dostupnosti" a "občanských práv" jako taková je neslyšícím cizí; užívají ji především mluvčí neslyšících, protože veřejnost tyto problémy chápe snáze než jejich specifické problémy. Protože neslyšící vědí o ekonomických i jiných výhodách, jež označení "postižený" přináší, začali se, ač to pro ně není zcela snadné, přiřazovat k ostatním skupinám postižených. Jak nám ale připomněl náš známý v metru, "postižený" není primárně pojem sebeidentifikační, je to pojem, jenž by měl být odmítnut.

*

Rozpaky našeho přítele nám připomněly dřívější debatu neslyšících o tom, jak by se měli prezentovat před ostatními. Za druhé světové války si začaly organizace neslyšících i jejich političtí vůdci stěžovat na alarmující nárůst počtu neslyšících podomních obchodníků, kteří žebrali o dary. Přestože

neslyšící podomní obchodníci jsou normálním zjevem už od dob biblických, daly tyto organizace jednoznačně najevo, že žebrání "práceschopných darmožroutů" nebudou "čestní a pracovití" neslyšící už dále tolerovat.

Jeden starší člen společenství neslyšících použil v hovoru o podomních obchodnících znak ŽEBRÁNÍ, ale prakticky vzato, aby se vyhnuli postihům pro potulku, nabízejí tito podomní obchodníci levné suvenýry výměnou za "příspěvky". V poválečných letech prodávali balíčky náplastí, k nimž přidávali kartičku s vysvětlením, že jsou neslyšící, že nemohou najít práci a že živí sebe a své rodiny. Na druhé straně kartičky byl obvykle obrázek prstové abecedy s výzvou "Naučte se komunikovat s neslyšícími". Oblíbenými působišti těchto podomních obchodníků byly po válce železniční stanice, bary a hospody. Obvykle dostávali deset nebo pětadvacet centů; když měli dobrý den, mohli si vydělat od 25 do 30 dolarů. Podomní obchodníci existují i dnes, rozšířil se však názor, že "jsou namočení v drogách". Místo jejich působení se změnilo, teď pracují na letištích a ve velkých obchodních střediscích a neprodávají náplasti, ale hřebeny, pera, nůžky nebo záložky do knih.

Nejbouřlivější byla debata o podomních obchodnících po válce. V populárních časopisech pro neslyšící byl častým tématem novinových sloupků a dopisů čtenářů kromě znakového jazyka také "problém" podomních obchodníků. Arthur L. Roberts, prezident Národní vzájemně podpůrné společnosti neslyšících ("Frat"), v publikacích organizace proti podomním obchodníkům neúnavně vystupoval. V jednom úvodníku napsal: "Řekněte lidem, aby odmítli příspěvek byt jen jediný cent těmto práceschopným darmožroutům, kteří se vozí v kvalitních automobilech, přespávají v dobrých hotelech, 'pracují' jen pár hodin denně a znevažují důvěru veřejnosti, která je v jejich nečestném získávání prostředků k živobytí podporuje." Roberts také učinil pokus čelit podomním obchodníkům osobně; v hale místního klubu vyvěsil seznam jmen údajných podomních obchodníků. Ale poté, co mu slyšící syn proslulého "krále" podomních obchodníků, povoláním advokát pohrozil, že ho zažaluje pro urážku na cti, musel seznam sundat.

NAD založila Komisi pro potlačování podomního obchodnictví a ve své oficiální publikaci *Silent worker* vyzvala čtenáře, aby posílali návrhy, jak "s podomními obchodníky zatočit".

Vedení Frat a NAD se ujali noví lidé, potřebovali viditelný sociální a politický program, a přísná opatření proti podomním obchodníkům byly tedy ve shodě s jejich názory na to, jak zlepšit život neslyšících. Věřili, že ekonomické problémy neslyšících plynou z toho, že je veřejnost vnímá jako líné a neschopné. Každý neslyšící byl proto osobně zodpovědný za vytváření správné image. Roberts byl přesvědčen, že když podomní obchodníci přestanou existovat, přestane si většinová společnost myslet, že neslyšící jsou žebráci.

Hra s názvem *Příběhy z klubu*, odehrávající se ve fiktivním klubu neslyšících, zobrazuje spor o podomním obchodnictví. Členové klubu se strefují

do "okázale oblečeného" podomního obchodníka, který chodí na jejich večírky a chová se, jako by byl jedním z nich. Pro ty, kteří jej obviňují, že si nehledá práci a že okrádá "slyšící", má po ruce pohotovou odpověď: "Vy mě obviňujete, že kradu peníze? Kdo? Já? Ne, mýlíte se. Pouze si vybírám to, o co mě slyšící lidé připravili jen proto, že jsem neslyšící" (Bragg a Bergman 1981). Ať už je podomní obchodnictví obhajováno jakkoli, stojí v rozporu s představou neslyšících o sobě samých a s obrazem, který chtějí prezentovat ostatním.

*

Podomní obchodníci se rekrutují z vrstvy, jež je často označována jako "průměrní neslyšící". Leo Jacobs v knize *Deaf Adult Speaks Out* (1974) rozděluje neslyšící do devíti kategorií: průměrní dospělí neslyšící, prelingválně neslyšící dospělí pocházející z neslyšících rodin, ostatní prelingválně neslyšící dospělí, neslyšící dospělí se sníženými vyjadřovacími schopnostmi, nevzdělaní neslyšící dospělí, dospělí vzdělávaní v orálních programech, dospělí vzdělávaní ve veřejných školách, ohluchlí dospělí a nedoslýchaví dospělí.

První kategorie je pro Jacobse velmi důležitá. V angličtině lze říci: "Jsem jen průměrný Američan", ale v ASL spojení "průměrný neslyšící" nezní stejně neutrálně; označuje někoho, kdo je "prostý", s nedostatkem vědomostí o světě. Neslyšící, kteří umějí anglicky a znají poměrně dobře svět "těch druhých", nejsou "průměrní", ale "vzdělaní". Jacobs se staví proti diskriminaci neslyšících, jež vedla ke vzniku velké skupiny lidí, kteří bývají označováni za "průměrné", lidí, kteří trpí kvůli nevědomosti, špatnému vzdělání nebo špatné výchově. Tímto termínem se potvrzuje obecný názor, že průměrný neslyšící byl pravděpodobně takto diskriminován.

Označení L-V ("low-verbal" - člověk se sníženými vyjadřovacími schopnostmi) se používá pro označení těch, kteří neměli při vzdělávání štěstí, často se ale také používá jako zastřešující pojem pro etnické menšiny s nízkými příjmy. L-V se také běžně interpretuje jako "nikoli bystří". Jacobs je popisuje jako lidi, "kterým se z různých důvodů nedostalo vzdělání, kterého se jim dostat mělo", a proto jsou téměř negramotní. Když jsme jednou chtěli navštívit klub neslyšících v jedné městské části, byli jsme od návštěvy odrazováni poukazy na to, že to nebude užitečné, protože členové klubu jsou převážně L-V. Carol bylo v dětství řečeno, že mnoho neslyšících podomních obchodníků je L-V a byli zmanipulováni, aby pracovali pro bezohledné krále podomních obchodníků. Bývají častováni i méně zdvořilými výrazy jako volně přeloženo "ty, co to nemaj v hlavě v pořádku", "místňáci" a "feťáci". Tato označení se tváří, že primárně odkazují ke vzdělání, používají se však hlavně pro zdůraznění nevzdělanosti chudých pracujících a chronicky nezaměstnaných.

Pokud jde o pojem "prelingvální", uznává Jacobs oficiální rozdělení, jež se v populaci neslyšících obecně užívá. Ti, kteří "ztratili sluch před osvojením jazyka" jsou označováni jako "prelingválně" neslyšící, zatímco označení "post-

lingválně" neslyšící se používá pro ty, kteří ztratili sluch až poté, co si "jazyk" osvojili. "Jazykem" se zde samozřejmě myslí angličtina, nikoli znakový jazyk. Toto rozdělení se nevztahuje na ty, kteří se naučili znakový jazyk jako svůj první jazyk, a jsou tedy rodilými uživateli lidského jazyka stejně jako "post-lingválně neslyšící". Tyto termíny zdůrazňují úlohu začátku ztráty sluchu a přítomnost angličtiny, jak také lze u modelu, který má pojem slyšící ve svém centru, očekávat. Méně už akcentují věk, v němž dochází k osvojení jakéhokoli lidského jazyka včetně ASL.

Jacobs však uvedenou distinkci modifikuje a přidává další; pohybuje se vně oficiálního modelu a zavádí novou kategorii: "prelingválně neslyšící dospělí, kteří pocházejí z neslyšících rodin". Píše, že členové této kategorie "jsou mezi ostatními neslyšícími otevřenější a přirozenější" a že se u nich méně často objevují pocity méněcennosti. "Ostatní prelingválně neslyšící dospělí", tedy ti, kteří nepocházejí z neslyšících rodin, tvoří "převážnou většinu společenství neslyšících", "pocházejí z rodin slyšících, kde se vyskytovaly problémy, jak s neslyšícími komunikovat, když byli velmi malí." Jacobs připojuje nepodstatněnou generalizaci, že "jsou většinou méně agresivní a sebevědomí" než "prelingválně neslyšící dospělí, kteří pocházejí z neslyšících rodin" (Jacobs 1974, s. 56-57).

*

Neslyšící děti neslyšících rodičů mají díky lehkosti a samozřejmosti, s níž zvládají jazyk skupiny, mezi neslyšícími lidmi respekt. Ale stejně jako je tomu u všech ostatních specifíků, o kterých jsme mluvili, ani zde to není tak jednoduché. Rozhodnutí neslyšících rodičů mít dítě i přes vysokou pravděpodobnost, že jejich potomek bude neslyšící, nebývá mimo skupinu neslyšících přijímáno právě příznivě. Takový názor neblaze ovlivnil pohled neslyšících lidí na své vlastní neslyšící děti. Na jedné straně na ně hledí s respektem, na druhé straně je vidí jako poznamenané.

Následkem tohoto výrazného protikladu mezi neslyšícími dětmi z neslyšících rodin a neslyšícími dětmi ze slyšících rodin je odlišné chování obou skupin na veřejnosti i různý způsob vyrovnávání se s napětím, které jim jejich postavení přináší. Manžel z jednoho neslyšícího páru se nám přiznal, že se dlouho považoval za "lepšího" než jeho žena prostě proto, že původně sluch měl a v dětství ho ztratil. Jeho žena se představovala jako dcera neslyšících rodičů. Vysvětlením, že ztratil sluch, se mohl vyhnout tichému odsouzení, s nímž podle něho lidé pohlíželi na manželku, která hluchotu zdělila. On sám nemohl být považován za odpovědného za svůj stav, protože ohluchl "nešťastnou náhodou" - po nemoci.

Také příběhy o slyšících dětech, které se narodily neslyšícím rodičům, zachycují rozporné pocity, jež odhalují složitost pravidel kategorizace a identity. Jeden přítel nám například vyprávěl o nedávném sporu v místním basket-

balovém klubu neslyšících, který vznikl proto, že za klub chtěl hrát jeden slyšící syn neslyšících rodičů. Tento mladík by byl ze všech zápasů schválených Americkou atletickou asociací neslyšících (AAAD) automaticky vyloučen. Sportovní organizace jsou jedním z mála míst, kde si neslyšící lidé rozhodují téměř o všem sami - od ustavování vlastních pravidel až po určení, kdo může být členem organizace. Jedním z nedotknutelných pravidel je, že slyšící hráči nesmějí hrát za klub neslyšících, protože by šlo o "neférovou" soutěž. V tomto případě ale představitelé klubu váhali a vyloučení hráče oddalovali. Když se však představitelé místní organizace dozvěděli, že je v klubu hráč, který není neslyšící, jak pravidla vyžadují, začali na klub vyvíjet tlak. Členové klubu zjistili, že slyšící hráč je ve všech ostatních aspektech členem skupiny, choval se jako neslyšící a mezi ostatními neslyšícími ho nebylo možné rozeznat, pokusili se ho tedy zařadit do kategorie NEDOSLYŠAVÝ. Organizace však trvala na audiologickém testu, a tak ho představitelé klubu, kteří už neměli jinou možnost, museli s politováním požádat, aby z klubu odešel.

Klub by se pravděpodobně nepokusil porušit pravidla, kdyby onen slyšící hráč nebyl synem neslyšících rodičů. Jeho členství v klubu by bylo předem vyloučené. I přes ostražitost národní organizace lze najít basketbalové kluby, v nichž dochází k "dohodám", že slyšící děti neslyšících rodičů mohou hrát buď "ilegálně", nebo v zápasech, jež nejsou zaštitěny AAAD. Naprostí nezasvěcení ale nemají šanci.

Slyšící děti neslyšících rodičů představují zvláštní problém. Jsou pokrevně spjati s neslyšícími rodiči a znají zvyky a jazyk skupiny. Představitelé klubu věděli, že jejich snahu udržet hráče podpoří i ostatní členové, a jejich pokus zařadit ho do kategorie NEDOSLYŠAVÝ s cílem udržet ho mezi NESLYŠÍCÍMI nebyl neproveditelný. Když však ztroskotal, neměli jinou možnost než ho z klubu vyloučit. V situacích, kdy přesné označení hraje důležitou roli, jako například soutěž o ceny, jsou hranice mezi NESLYŠÍCÍ a SLYŠÍCÍ pevné.

*

Skutečně NEDOSLYŠAVÍ se pohybují na tenké hranici mezi neslyšícími, kteří by mohli být jako slyšící, a mezi neslyšícími, kteří se velmi snaží být jako slyšící. Jejich schopnost podobat se "těm druhým" se může stát zdrojem obdivu, jsou-li k tomu zvláštní důvody, ale začnou-li se nedoslýchaví chovat jako "ti druzí" v situacích, kdy to není nutné, například v nepřítomnosti slyšících, pohlízejí na ně neslyšící podezřívavě. Přítelkyně, která používá telefon "bez nejmenších potíží", se nám svěřila, že v přítomnosti nové neslyšící známé předstírá problémy při telefonování, aby se vyhnula zařazení někam na okraj směrem ke slyšícímu konci kontinua NEDOSLYŠAVÝ. Jiná neslyšící žena, jejíž neslyšící rodiče a přátelé ji označují NEDOSLYŠAVÁ, si vzpomíná na zážitek z dospívání, kdy se její rodiče divili a nevěřili jí, když si stěžovala na

problémy při komunikaci se slyšícími spolupracovníky. Řekli jí tehdy: "Ale vždyť slyšíš a umíš mluvit." Protože se podobala slyšícím lidem, neměla právo si stěžovat na komunikační problémy se slyšícími jako neslyšící.

Jiný nedoslýchavý přítel, který se po této tenké hranici pohybuje úspěšně, byl kategorizován jako "NESLYŠÍCÍ, ale ve skutečnosti NEDOSLYCHAVÝ", což hodnotí jeho schopnost používat různé dovednosti podle situace. NEDOSLYCHAVÝ může být také brán jako NESLYŠÍCÍ, ale u jeho zařazení do kategorie NESLYŠÍCÍ je vždycky imaginární hvězdička, která ho z této skupiny může někdy vydělovat.

Označení NEDOSLYCHAVÝ implikuje přítomnost určitých společných rysů se slyšícími. Označení ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÝ však představuje mnohem silnější "obvinění". Jeden neslyšící muž nám řekl, že přestože vůbec neslyší a jeho hlasu je velmi obtížné rozumět, zvykl si na označení NEDOSLYCHAVÝ, protože způsob, jak ústy vytvářel slova, se velmi podobal způsobu slyšících lidí. O sluch přišel v šesti letech a nevadilo mu, když lidé říkali, že "ohluchl", ale rezolutně odmítal označení ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÝ. Označení ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÝ totiž reprezentuje špatně zvolené centrum, výsledek špatné životní volby. Pro někoho, kdo se hodnotí jako NESLYŠÍCÍ, to je nepřijatelné nařčení.

V užití znaku ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÝ se odráží sociální a politická úloha školy ve společenství. "Orální" školy prosazují myšlenku jinou, než je přesvědčení neslyšících; "manuální" školy, které umožňují ve škole používat znakový jazyk, jsou pro neslyšící lidi myšlenkově přitažlivější. Přestože pojem "orální" pomalu ztrácí svůj tradiční kontext - řada škol již dávno není pouze "orální" nebo pouze "manuální", tato označení byla nahrazena modernějšími pojmy jako například "totální komunikace" - je stále používán pro označení věčné hrozby, nenáviděného kontrastu.

Na konferenci učitelů ASL vystoupila jedna žena s varováním, že zatímco se učitelé mezi sebou handrkují o znakový jazyk a různé "znakové systémy", "oralisté" kují pikle, jak znakový jazyk z výuky neslyšících dětí odstranit. "Nezapomínejme na skutečného nepřítele", vyzývala ostatní.

Pojem ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÝ vyvolává představu mnoha extrémních stereotypů; naši přátelé nám prozradili dva: POSLUŠNÝ BOHATÝ a STÁLE PLÁNOVAT. ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÍ jedinci jsou obvykle považováni za členy oficiální kultury, za lidi pocházející ze slyšících rodin, jež mají na chování svých dětí přísné požadavky. Obecně se soudí, že čím je rodina bohatší, tím je pravděpodobnější, že zvolí oralismus (POSLUŠNÝ BOHATÝ). Druhým typem je ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÝ člověk, jenž se snaží vydávat se za slyšícího. Aby to dokázal, musí být neustále připraven na jakoukoli situaci (STÁLE PLÁNOVAT). V nejextremnější poloze implikuje pojem ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÝ člověka, který "se přátelí s protivníky" a nekriticky přijímá svět "těch druhých".

ORÁLNĚ NEÚSPĚŠNÝ je pojem užívaný pro ty, kteří jsou produktem nekompromisních orálních výchovně vzdělávacích programů. Neslyšící učitelé říkají, že musí vzít do své "manuální" třídy "orálně neúspěšné děti" nebo že se musí postarat o ty, které ostatní "zavrhlí". Jeden příklad lze najít v knize *A Deaf Adult Speaks Out*:

Neslyšící žáci směli přejít do "manuální třídy" pouze tehdy, "když se ukázalo, že při výuce orální metodou propadali; nejčastěji se to projevovalo v období dospívání. Tyto starší žáky učitelé obvykle považovali za děti s poškozením mozku, děti afatické nebo "pomalé". Tak se stalo, že mnoho inteligentních a schopných mladých lidí bylo označeno za neúspěšné. Tím byly způsobeny nevyčísitelné škody na jejich sebevědomí, ale také na schopnosti dosáhnout dobrých výsledků v přípravě na zvolené povolání." (Jacobs 1974, s. 34)

*

ORÁLNĚ NEÚSPĚŠNÍ stejně jako ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÍ musí platit vysokou cenu za špatnou životní volbu, ale mohou být "očistěni" a zařazeni jako #BÝVALÍ ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÍ (#EX ORAL). (Symbol # tradičně reprezentuje slovní zásobu vypůjčenou z prstové abecedy.) Jacobs popisuje příběhy ORÁLNĚ NEÚSPĚŠNÝCH, kteří překonali škody v raném věku na nich napáchané a s pomocí výuky ve znakovém jazyce našli své skryté schopnosti: "Když Ted objevil manuální komunikaci, našel své já a brzy dělal neuvěřitelné pokroky. Dohonil žáky svého věku a projevil se u něho obrovské vlohy pro matematiku. Jeho jazyk se rozvinul do takové míry, že v posledním ročníku střední školy psal poměrně dobrou angličtinou." (Jacobs 1974, s. 36)

V *Příbězích z klubu* označují členové klubu oralistu jménem Spencer Collins shovívavě #BÝVALÝ ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÝ, protože své minulosti hořce litoval a přidal se k nim. Jeho pomalé, nemotorné způsoby však zůstávají pro ostatní pozůstatkem jeho minulosti a utvrzují je v přesvědčení, že mají štěstí, že sami ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÍ nebyli.

Příběhy lidí jako Collins se těší mezi neslyšícími velké popularitě. Oralisté, kteří neuspěli ve světě "těch druhých", osvobodili se až jako dospělí a připojili ke komunitě neslyšících lidí, kde se posléze naučili znakový jazyk. Carol si vzpomíná, jak byla jako dítě na místní kuželkářské soutěži neslyšících, kde jí kamarád ukázal jednu ženu závodící u jiné dráhy. "Její otec je prominentní zastávce orálního vzdělávání", řekl přítel, "ale ona přesto znakuje a přátelí se s námi, jako by byla jedna z nás. Vzbouřila se proti otci a vzala si neslyšícího muže!" Závažnost jejího činu by se dala srovnat s emigrací dcery prominentního funkcionáře komunistické strany Sovětského svazu do ciziny. "Stačí jen zkusit žít jako my", vysvětloval Carolin kamarád, "a všichni se chtějí svého starého života zbavit."

V pohádkách bývá ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÝ neslyšící zobrazován jako člověk, který potřebuje zachránit. Na večírku vyprávěl jeden muž verzi pohádky

o Popelce, v níž vystupovala ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÁ chudá dívka. Jednoduchá struktura pohádky zvýraznila idealizovaný rozdíl mezi ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÝ a NESLYŠÍCÍ. Neslyšící Popelka dostane od kmotřičky víly skleněné rukavice, které jí umožňují snadno a půvabně znakovat. Její otrhané šaty mávnutím kouzelného proutku zmizí, místo nich má dívka na sobě šperky vyrobené neslyšícími umělci. Dívka jde do klubu neslyšících a zamiluje se do syna prezidenta klubu. S pomocí skleněných rukavic "prince" klubu okouzlí. O půlnoci, přesně jako v klasické pohádce, uteče a zapomene v klubu jednu skleněnou rukavici. Příběh končí podle tradičního schématu: "Princ" najde dívku svých snů a ona se stane jeho "princeznou", její skleněné rukavice jí pomohou vymazat ta léta, kdy žila jako ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÝ člověk, a získat obtížnou, ale obdivovanou dovednost znakovat jako rodilý uživatel znakového jazyka.

Negativní odstín má v současné době u neslyšících také označení PŘEMÝŠLET-SLYŠÍCÍ (THINK-HEARING), jež starší členové společenství považují za matoucí. Doslova to znamená "myslet a chovat se jako slyšící člověk", ale přesnější význam je "nekriticky přijmout ideologii těch druhých". Tento pojem zahrnuje zhruba totéž, co význam slova ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÝ, až na to, že se toto obvinění může vztahovat na všechny, nejenom na označované jako ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÍ.

Označení PŘEMÝŠLET-SLYŠÍCÍ uvádíme jako příklad, jak mladší generace komolí znakovou strukturu. Místo aby si přizpůsobila znak již existující, jako například ORÁLNÍ, což znamená také ŘEČ nebo POHYBY RTŮ, užívá novotvar, PŘEMÝŠLET-SLYŠÍCÍ tvořený kombinací vybraných prvků dvou znaků PŘEMÝŠLET a SLYŠÍCÍ. Význam znaku PŘEMÝŠLET-SLYŠÍCÍ jde dále než význam znaku ORÁLNĚ VZDĚLÁVANÝ, protože zahrnuje další odmítané prvky jako například používání hlasu místo ASL nebo důraz na to, aby uživatelé znakového jazyka mezi sebou používali znaky, které byly ve třídách pro neslyšící děti uměle vytvořeny pro výuku angličtiny. Starší členové společenství, kterým postačuje rozlišení mezi "orální" a "manuální" nebo mezi neznakováním a znakováním, kritiku založenou na druhu znakování nepřijímají. Koncept PŘEMÝŠLET-SLYŠÍCÍ zdůrazňuje prostřednictvím své vědomé analýzy znaků nové definování centra.

*

Již dříve jsme naznačili, že k tomu, abychom porozuměli fungování jednotlivých kategorizací a označení, je třeba vycházet z odlišného centra. Neslyšící vycházejí z jiných předpokladů o hluchotě a sluchu než slyšící. Stav slyšení nebo nedoslýchavosti nelze popisovat bez jejich zasazení do kontextu kategorií kulturního významu. Jména, která si skupiny vzájemně dávají, vlastně definují vztahy mezi nimi. Tyto vztahy a jejich pojmenování, která pro ně

neslyšící používají, implikují zápas s těmi, kteří jsou mocnější než oni, jako například "ti druzí", slyšící.

Člověk, který je "NESLYŠÍCÍ, ale ve skutečnosti NEDOSLYCHAVÝ", obratně zvládá vztahy v různých skupinách. Neslyšící někdy používají společensky výhodnějšího označení "postižení", ale zároveň cítí potřebu se za to mezi sebou omlouvat. Jacobs si vypůjčil "vědecké" rozlišení neslyšících na "prelingválně neslyšící" a "postlingválně neslyšící", k nim připojil zpřesnění, jež upravuje vztahy tak, aby byly v souladu se skupinovým vědomím. Všechna tato přizpůsobení ukazují, jak pružně toto centrum reaguje, a jak pevně zároveň drží pohromadě.